

فرهنگ قرار داد تا دانش‌آموزان در آن به تحصیل پردازند، اما پس از برکناری رضاخان (۲۵ شهریور ۱۳۲۰) به همت آیت‌الله میرزا احمد کفائی، فرزند ملامحمد کاظم آخوند خراسانی (متوفی ۱۳۲۹)، مدرسه بار دیگر به طلاب علوم دینی واگذار شد. در آن زمان، تولیت مدرسه با حاج میرزا عبدالله شیخ‌الاسلام، از اولاد محقق سبزواری، بود که در اصفهان سکونت داشت و فردی به نام مظفری، کارمند بازنشسته فرهنگ، نماینده وی در تصدی امور مدرسه بود. اداره اوقاف مدرسه را در ۱۳۴۶ ش بازسازی، و در ۱۳۵۰ ش با حفظ صورت نخستین، با ۳۴ حجره، یک مدرّس، یک کتابخانه شامل مخزن و قرائتخانه، چهار اتاق برای امور دفتری و نگهبانی و آبدارخانه بازگشایی کرد. کتابخانه مدرسه در آن زمان چهارصد نسخه خطی و ۵۸۰ جلد کتاب چاپی داشت (فاضل، ص ۷۶-۷۷). در ۱۳۵۴ ش، به سبب طرح توسعه اطراف حرم، مدرسه باقریه که از نزدیکترین مدارس به حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام بود، کاملاً تخریب و همراه تمامی موقوفات آن به فضای سبز تبدیل شد.

منابع: محمدحسین بن علی اعتمادالسلطنه، مطلع الشمس، چاپ سنگی تهران ۱۳۰۰-۱۳۰۲، چاپ تیمور برهان لیمودی، چاپ انست تهران ۱۳۶۲-۱۳۶۳ ش؛ سیدعلی خامنه‌ای، گزارشی از سابقه تاریخی و اوضاع کنونی حوزه علمیه مشهد، مشهد ۱۳۶۵ ش؛ رضا ظریف، «مدارس علوم دینی مشهد»، پایان‌نامه لسانس، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه مشهد، ۱۳۴۲ ش؛ محمود فاضل، «مدارس قدیم مشهد، ۱: مدرسه باقریه»، وحید، دوره ۱۱، ۱ (فروردین ۱۳۵۲)؛ نوروزعلی بن محمدباقر فاضل بسطامی، فردوس التواریخ، تیریز ۱۳۱۵.

/ محمود پسندیده /

باقلا، گیاهی از تیره پروانه‌واران^۱، دارای دانه‌های خوراکی، به نام علمی ویکیا فابا^۲.

فابا (لاتینی؛ در ایتالیایی، فاوا^۳) خود به معنی باقلاست. همین واژه است که مترجم و شارح صیدنه ابوریحان بیرونی (ج ۱، ص ۱۱۶) به آن اشاره کرده می‌گوید که باقلا را «به لغت رومی فاوا هم گویند». کلمه باقلا در متنهای عربی به صورت باقَلنی و باقَلّاء نیز آمده است. این واژه، به گفته ابن بکلاش در المصعینی فی الطب، تبطلی الاصل است (به نقل رنو و کولن^۴، شارحان تحفة الاحیاب، ص ۳۵، ش ۷۶). برخی دیگر از نامهای قدیم و جدید آن چنین است: در عربی، فول (ابوریحان بیرونی، همانجا؛ ابن میمون، ص ۸: «اسمه المشهور فی المَدين الفول»؛ ابن منظور، ج ۱۱، ص ۵۳۴: «جَرْجَرٌ» (به نقل ابن میمون،

باقریه، مدرسه، از مدارس حوزه علمیه مشهد، متعلق به عهد صفویان (حک: ۹۰۵-۱۱۳۵). این مدرسه، طبق سنگ‌نبشته سردرش، در آغاز با انتساب به ملا محمد سمیع -بانی مدرسه- «سمیعیه» نام داشته و به اجازه ملامحمد باقر سبزواری* (متوفی ۱۰۹۰) و به دست میرعبدالحسین اصفهانی و حاج محمد شفیق اصفهانی ساخته شده است. احداث آن، براساس متن کتیبه، در ۱۰۸۳، هنگام سلطنت شاه سلیمان اول صفوی (۱۰۷۷ یا ۱۰۷۸-۱۱۰۵) صورت گرفته است (اعتمادالسلطنه، ج ۲، ص ۵۴۰)، اما برخی تاریخنگاران معتقدند که مدرسه پیش از این تاریخ پایه‌گذاری شده و در ۱۰۸۳ بنای آن به همت سبزواری و با تخصیص مقداری املاک و چند دکان و مقداری کتاب به عنوان وقف بر مدرسه مرمت شده است؛ به همین دلیل و نیز به سبب حضور سبزواری برای تدریس در مدرسه، به «ملا محمدباقر» و پس از آن به «باقریه» شهرت یافته است (فاضل بسطامی، ص ۱۰۴؛ اعتمادالسلطنه، ج ۲، ص ۶۷۸). فریزر، جهانگرد انگلیسی که در حدود ۱۲۴۰ به ایران آمده است، مدرسه را با هشتاد تا نود طلبه، مدرسه‌ای سازمان یافته شمرده (اعتمادالسلطنه، ج ۲، ص ۳۱۳) و فاضل بسطامی، که در ۱۳۰۱ کتاب فردوس التواریخ را نگاشته، مدرسه را از نظر مدرّسان، کارگزاران و طلبه‌ی که شب و روز به تعلیم و تعلم اشتغال داشته‌اند بی‌نظیر خوانده است.

موقوفات مدرسه باقریه: دو قطعه زمین با دو میهمانخانه که اعیان آن دو با قرارداد اجاره به افرادی واگذار شده بود تا پس از پانزده سال بلاعوض در اختیار مدرسه قرار گیرد؛ دویاب منزل که بعداً به صورت مسافرخانه به اجاره واگذار شده بود؛ ۲۷ باب دکان در اطراف مدرسه. درآمد سالانه مدرسه ۶۲۰،۰۰۰ ریال بوده است (خامنه‌ای، ص ۹۹) که براساس وقفنامه، پس از کسر مخارج تعمیرات، بدین ترتیب مصرف می‌شده است: ۱۰۰ ریال به عنوان حق التولیه، ۳۱۰ ریال خیرات (مرثیه‌خوانی و اطعام فقراى اثناعشریه به اختیار متولی)، و ۶۱۰ ریال برای روشنایی و نظافت و حقوق طلاب و خادم (ظریف، ص ۷-۱۴)

مدرسه باقریه در خیابان نادری (شیرازی) و قبل از مدرسه‌های حاج حسن و نواب واقع بود. ساختمان آن در چهار طرف زمین، در دو طبقه بنا شده بود و جلو هر اتاق یک ایوان داشت. در وسط حیاط مدرسه نیز یک حوض بزرگ و چهار باغچه بود.

پس از واقعه کشف حجاب (۱۳۱۴ ش) و پدید آمدن تنگناهایی برای روحانیون، اداره اوقاف مدرسه را در اختیار اداره

1. Papilionaceae

2. *Vicia faba* L. (= *Faba vulgaris* D. C.)

3. fava

4. Renaud & Colin